

4. Табанакова В. Д. Понятие научно-технического термина и требования к его определению // Термин и слово. Межвузовский сборник. 1982. С. 89-102.

5. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, Издательство при Львовском университете, 1976. 127 с.

6. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.

References (transliterated)

1. Kuchman I. "Pereklad angliyskykh terminiv u galuzi kompyuternykh tehnologiy [Translation of English terms in the field of computer technology]" // Visnyk Zhytomyr derzhavnykh universitet imeni Ivana Franka. 2005. # 23. P. 164-166.

2. Syndega R. E. "Rol termina e fahovomu dyskursi z problem kompyuternykh nauk ta informatsiynykh tehnologiy [The role of the term in the professional discourse on computer science and information technology]" // Problemy semantky slova, recheniya ta tekstu. 2012. V. 28. P. 389.

3. Chambers Dictionary of Etymology. Barnhart, Robert K. (ed) ISBN 10: 0550142304 / ISBN 13: 9780550142306. Published by Chambers Harrap, 2003. Webster's Etymological Dictionary, With the Meanings Revised and Many Thousand Words Added by A. Machpherson Hardcover ISBN-10: 1298498597 / ISBN-13: 978-1298498595, 2015.

4. Tabanakova V. D. "Ponyatie nauchno-tehnicheskogo termina i trebovaniya k ego opredeleniyu [The concept of a scientific and technical term and the requirements for its definition]" // Termin i slovo. Mezhdvuzovskiy sbornik. 1982. P. 89-102.

5. Kvitko I. S. "Termin v nauchnom dokumente [Term in scientific paper]". Lvov: Vycha shkola, Izdatelstvo pri Lvovskom universitete, 1976. 127 p.

6. Bilozerska L. P. "Terminologia ta pereklad [Terminology and translation]" / L. P. Bilozerska, N. V. Voznenko, S. V. Radetska. Vinnytsa: Nova knyga, 2010. 232 p.

Надійшла (received) 01.11.2021

Vіdomosti pro avtora / Svedeniya ob avtore / About the Author

Буйвол Олег Вікторович (Буйвол Олег Викторович, Oleg Buivol) – старший викладач кафедри «Ділової іноземної мови та перекладу» НТУ «ХП».

УДК 811.112.2

doi: 10.20998/2227-6890.2021.1.18

М. Д. ТАЄМ

РОЗМЕЖУВАННЯ ТИПІВ НЕПРЯМОГО ДИРЕКТИВНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню непрямих директивних мовленнєвих актів та розмежування їх типів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Дано визначення авторитарним або суттєвим непрямым мовним актам як актам, що мають на меті спонукання до дії, яке частково викликане бажанням відповідача; зазначено, що неавторитарні чи ввічливі непрямі мовні акти мають на меті спонукання до дії у ввічливій, ненав'язливій формі.

Ключові слова: директивні мовленнєві акти, діалогічний дискурс, мовознавство, непрямі мовні акти, співрозмовники.

М. Д. ТАЄМ

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ТИПОВ НЕПРЯМОГО ДИРЕКТИВНОГО РЕЧОВОГО АКТА В НЕМЕЦКОМ ДИАЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию косвенных директивных речевых актов и разграничению их типов в немецкоязычном диалогическом дискурсе. Дано определение авторитарным или существенным косвенным речевым актам как актам, имеющим целью побуждения к действию, которое но частично вызвано желанием ответчика; отмечено, что неавторитарные или вежливые косвенные речевые акты имеют целью побуждения к действию в вежливой, ненавязчивой форме.

Ключевые слова: директивные речевые акты, диалогический дискурс, языкознание, косвенные речевые акты, собеседники.

М.Д. ТАУЕМ

DIFFERENTIATION OF TYPES OF INDIRECT DIRECTIVE SPEECH ACT IN GERMAN DIALOGICAL DISCOURSE

The article is dedicated to the study of indirect directive speech acts and the differentiation of their types in the German dialogical discourse. Authoritarian or significant indirect speech acts are such acts aimed at prompting action, but this action is partially caused by the desire of the respondent; instead, non-authoritarian or polite indirect speech acts are intended to induce action in a polite, unobtrusive form.

Key words: directive speech acts, dialogic discourse, linguistics, indirect speech acts, interlocutors.

Постановка проблеми. Новітні досягнення в мовознавстві зумовили те, що одне з чисельних місць у ньому посідає комунікативно-прагматичний підхід до вивчення й опису мови. Основний дослідницький інтерес при цьому підході концентрується навколо проблем мовлення і мовних актів. Автори наукових праць останніх років, досліджуючи певні типи інтенцій мовця (негативної оцінки, впливу, вибачення, подяки, образи, виправдання), зосереджують свою увагу власне на вивченні комунікативних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці прагматичні особливості директивів досліджували Н. Г. Гладуш, В. І. Карабан, Л. В. Михайлова, С. В. Мясоедова, О. В. Нарушевич-Васильєва, І. С. Шевченко та ін., які вважають, що директивний мовний акт – це волевиявлення, адресоване мовцем своєму співрозмовнику і спрямоване на виконання слухачем мовленнєвої дії та її перетворення з ірреальної у реальну з урахуванням інтенції мовця [2, с. 55].

Мета даної роботи полягає у розмежуванні типів непрямого директивного мовленнєвого акту та виокремленні їх характерних особливостей на матеріалі художніх творів Е.М. Ремарка, персонажне мовлення яких наближене до розмовного.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Вважаємо за доцільне дослідити еволюцію поглядів та визначити основні підходи до витлумачення директивних мовленнєвих актів у дискурсивному просторі; 2) визначити статус директивних висловлень у дискурсивному просторі; 3) проаналізувати непрямі директивні мовленнєві акти із семантикою погрози, наказу, замовлення, дозволу, прохання, втіхи, поради, запрошення, пропозиції та розглянути їхні прагмасемантичні різновиди. Об'єктом дослідження є непрямі директивні мовленнєві акти в німецькомовному дискурсі, які досліджуються на предмет їх авторитарності та неавторитарності в німецькомовному художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Ще у 1955 році Джон Остін заклав основи теорії мовленнєвих актів. У 1962 році була видана посмертно його книга «How to do things with words» («Слово як дія»). Напрацювання Джона Остіна розвивали Джон Серль, П. Строссон, Г.-П. Грайс, Дж. Ліч, Д. Шпербер, Анна Вежбіцька, М. Нікітін. Класифікація мовленнєвих актів Джона Серля, що була створена в 60-ті роки ХХ ст. є дуже значимою. У своїй статті «Класифікація іллокутивних актів» він визначив найважливіші параметри, за якими розрізняються мовні акти:

Репрезентативи, або асертиви, які зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання і можуть бути введені за допомогою дієслів хвалитися, скаржитися тощо.

Директиви, які змушують адресата зробити дещо. Опорні дієслова: запитувати, наказувати, просити, радити тощо.

Комісиви, які зобов'язують виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії

поведінки. Характерні слова: мати намір, ставитися прихильно тощо.

Експресиви, які виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості. Опорні дієслова: просити вибачення, співчувати, привітати тощо.

Декларативи, які встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю [1, с.172-173].

У науковій літературі все ще не існує єдиного підходу до виокремлення класифікаційних ознак директивів. У своїй статті «Каталогізація спонукальних мовленнєвих актів в лінгвістичній прагматиці» О. Б. Петрова розмежовує такі типи директивних мовленнєвих актів: 1) облігативи – наказ, розпорядження, дозвіл, заборона, вимога, команда, припис, інструкція, вказівка; 2) реквестиви – прохання, благання, запит поради, запит дозволу, упрощування, заклинання; 3) адвісиви – порада, рекомендація, заклик, наказ, настанова, вмовляння. Для першої групи характерна відсутність свободи вибору у адресата. Для другої групи характерна наявність у адресата свободи вибору. На думку А. Вежбіцької, різниця між наказом та порою полягає у вихідних припущеннях: «Наказ має у своїй глибинній структурі припущення, що адресат має виконати те, що хоче від нього мовець, прохання – що адресат може виконати, а може й не виконати те, що від нього хоче мовець» [2, с. 257].

На нашу думку, саме в цьому полягає різниця між категоричними (авторитарними) та некатегоричними (неавторитарними) мовленнєвими актами.

У нашому дослідженні розглядаємо директивний мовленнєвий як такий, що має на меті вираження наступних директивів: наказ, прохання, благання, запрошення, розпорядження, порада, дозвіл, заборона, переконання, інструкція, пропозиція, замовлення, вимога, команда, наставляння, рекомендація, попередження, загроза, клопотання та інші. Іллокутивна спрямованість директивів полягає в тому, що вони презентують собою спроби з боку мовця домогтися того, щоб слухач зробив певну дію [7, с. 181].

Директивність може вважатися синонімом до авторитарності, застосовуючи її людина хоче показати свій авторитет, що дозволяє зайняти їй свою активну домінуючу позицію. У розмові такого типу людина, яка застосовує директивність, жорстко контролює хід розмови, використовуючи питальні або спонукальні речення для досягнення своїх цілей.

У непрямому мовленнєвому акті директивність не завжди вважається синонімом авторитарності, адже іноді вона містить в собі конотацію невпевненості, де співрозмовник повинен сам запропонувати правильну відповідь та вирішення проблеми.

Спілкування необхідне людині для забезпечення своїх потреб, в залежності від потреб людини, ми пропонуємо зробити класифікацію від найсуттєвіших авторитарних до ввічливих-неавторитарних. Отже, суттєві або авторитарні: найголовнішими серед

авторитарних непрямих мовленнєвих актів директивного типу є відмова та заборона. тому що ці два аспекти є життєво необхідними чи застережливими. Адже заборонивши щось зробити, чи відмовивши, можна врятувати життя людині, особливо це є актуальним у воєнний час чи на операційному столі.

Наполегливість є важливим аспектом нашого життя, адже вимагаючи чи погрожуючи, ми можемо зробити застереження.

Наказ, або навіть замовлення, це простий тип непрямого мовленнєвого акту директивного типу, адже дія може залежати від одного слова. В діалогічному мовленні ці види мовленнєвого акту достатньо важко досліджувати, адже тільки одним словом можна спонукати співрозмовника до дії, не витративши при цьому багато часу та енергії.

Розглянемо ще одну категорію – не авторитарні або ввічливі. За допомогою запрошення чи дозволу ми спонукаємо людину до певної дії, при чому це спонукання не є авторитарним, часом воно навіть не є наполегливим, тож ми можемо назвати це звичною гостинністю.

До слів порада, прохання та втіха можна віднайти синонім співчуття, тобто чуйне ставлення до чийогось горя, до чийось переживань, це ті мовленнєві акти, що показують співрозмовнику наше ставлення до нього та прагнення допомогти.

Завдяки цьому ми можемо виділити наступні категорії непрямих мовленнєвих актів директивного типу:

- суттєвий чи авторитарний вид;
- ввічливий чи неавторитарний вид.

Авторитарні чи суттєві непрямі мовленнєві акти мають на меті спонукання до дії, але дія ця частково викликана бажанням відповідача. Завдяки непрямому мовленнєвому акту співрозмовники можуть вести бесіду та вирішувати, хто з них буде виконувати певну дію, але директивність, особливо авторитарного виду, ставить умову, що ця дія обов'язково повинна відбутися.

Види авторитарних непрямих МА директивного типу:

- заборона (відмова):

«Willst du mich nicht auch schlagen?», «fragte sie dann». «Nein. Ich will nur, daß dieses Geschwätz aufhört». «Es sollte mich nicht wundern, sagte sie leise und gepreßt». «Es sollte mich nicht wundern» [12, с. 458];

- вимога:

«Ich bleibe hier!»

«Ich will nicht ins Sterbezimmer».

«Wir gehen ja zum Verbandssaal».

«Wozu braucht ihr dann meinen Waffenrock?»

«Hierbleiben!» [13, с. 189];

- погроза:

«Haie, was würdest du denn machen, wenn jetzt Frieden wäre?»

«Er müßte dir den Arsch vollhauen, weil du hier von so etwas überhaupt anfängst», »Wie kommt das eigentlich?» [13, с. 27];

- наказ:

«Zweite Kompanie hierher!»

«Abzählen!»

«Eins – zwei – drei – vier»

«Zweite Kompanie – ohne Tritt marsch!» [13, с. 101];

- замовлення:

«Bringen Sie mir etwas Kaffee»

«Kaffee und Brötchen?»

«Nein. Nur Kaffee» [12, с. 845].

Неавторитарні чи ввічливі непрямі мовленнєві акти – це такі акти, що мають на меті спонукання до дії у ввічливій, ненав'язливій формі, але дія ця повинна бути викликана бажанням відповідача.

Завдяки непрямому мовленнєвому акту співрозмовники можуть вести бесіду та вирішувати, хто з них буде виконувати певну дію, як і в авторитарному виді, але тут директивність відбувається у ввічливій формі, вона радить виконання певної дії, а не робить її обов'язковою для виконання.

Види неавторитарних непрямих мовленнєвих актів директивного типу:

- дозвіл:

«Wann muß ich in der Klinik sein, Ravic?» «fragte Kate Hegström»

Wann Sie wollen. Morgen, übermorgen, irgendwann. Es kommt auf einen Tag nicht an [12, с. 122];

- прохання:

«Halte mich»

«Muß man dich halten?»

Ja. «Ich werde dich schon halten» [12, с. 158]

- втіха:

«Ich wollte mal Oberförster werden».

«Das kannst du noch immer. Es gibt jetzt großartige Prothesen, du merkst damit gar nicht, daß dir etwas fehlt. Sie werden an die Muskeln angeschlossen. Bei Handprothesen kann man die Finger bewegen und arbeiten, sogar schreiben. Und außerdem wird da immer noch mehr erfunden werden» [13, с. 23];

- порада:

«Trinken Sie das noch. Es hilft nicht viel, aber es wärmt. Und was Sie auch haben — nehmen Sie es nicht zu wichtig. Es gibt wenig, das lange wichtig bleibt».

«Es ist so»

«Besonders nachts. Die Nacht übertreibt. Sie brauchen mich nicht zu trösten. Um so besser» [12, с. 8];

- запрошення:

«Warum kommst du mich nicht einmal besuchen?»

«Gut. Das kann ich auch. Heute abend. Um acht?»

«Warum kommst du nicht jetzt?»

«Jetzt muß ich arbeiten. Wie lange».

«Ungefähr noch eine Stunde. Komm dann» [12, с. 452];

- пропозиція:

«Sollte man da nicht einfach einen Revolver nehmen, damit es aufhört?»

«Ja, Kat, man sollte einen Revolver nehmen» [13, с. 54].

Таким чином, авторитарні чи суттєві непрямі мовленнєві акти, це такі мовленнєві, що мають на меті спонукання до дії, але дія ця частково викликана бажанням відповідача.

Слід зазначити, що завдяки непрямому мовленнєвому акту співрозмовники можуть вести бесіду та вирішувати, хто з них буде виконувати певну дію, але директивність, особливо авторитарного виду, ставить умову, що ця дія обов'язково повинна відбутися.

Висновки. Отже, можемо зробити такі висновки з нашого дослідження. Неавторитарні чи ввічливі непрямі мовленнєві акти, це такі мовленнєві акти, що мають на меті спонукання до дії у ввічливій, ненав'язливій формі, але дія ця повинна бути викликана бажанням відповідача. Завдяки непрямому мовленнєвому акту співрозмовники можуть вести бесіду та вирішувати, хто з них буде виконувати певну дію, як і в авторитарному виді, але тут директивність відбувається у ввічливій формі, вона радить виконання певної дії, а не робить її обов'язковою для виконання.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо детальний розгляд кожного з типів непрямого директивного мовленнєвого акту, що виокремлюються більшістю дослідників, а саме: розпорядження, переконання, інструкція, замовлення, вимога, команда, наставлення, рекомендація, попередження, загроза, клопотання, а також встановлення їхніх прагмасемантичних особливостей.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 342с.
2. Вежбицкая А. Речевые акты / Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 16. Лингвистическая прагматика. М.: Прогресс, 1985. 276 с.
3. Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою // Англійська мова та література. 2004. № 6. С. 5-11.
4. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. Сборник. 1986. № 17. С. 22-130.
5. Романов А. А. Прагматические особенности перформативных высказываний // Прагматика и семантика синтаксических единиц. Калинин, 1984. С. 86-92.
6. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. для студ. і викл. вищ. навч. закл. / Я. К. Радевич-Винницький. К. : Знання, 2006. 291 с.
7. Серль Дж. Р. Что такое речевой акт? / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. Сборник. 1986. № 17. С. 151-169.
8. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. Пер. с нем. / Ю. Хабермас. М. : Издательство «Весь Мир», 2003. 416 с.
9. Шевченко В. М. Исторична динаміка перформативних висловлень в німецькомовному діалогічному дискурсі XV–XXI століть: дис. ... канд.

филол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 298 с.

10. Еріх Марія Ремарк. «На Західному фронті без змін». Переклад з німецької: Катерина Гловацька. Харків: КСД, 2018, 240 стор. ISBN 978-617-12-4314-9

11. Еріх Марія Ремарк. «Триумфальна арка». Переклад з німецької: Євген Попович. Харків: «Фоліо», 2006, 416 стор. ISBN 966-03-3273-4

12. Remarque E.M. Arc de triomphe / Erich Maria Remarque. Hamburg: GroßVerlag, 2004. 311 p.

13. Remarque E.M. Im Westen nichts Neues / Erich Maria Remarque. Hamburg: GroßVerlag, 2004. 215 p.

References (transliterated)

1. Batsevych F.S. "Osnovy komunikativnoi lnhvistyky [Fundamentals of communicative linguistics]": Pidruchnyk. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2004. 342p.
2. Vezhbyskaia A. "Rechevie akti [Speech acts]" / Novoe v zarubezhnoi lnhvistyke. Vipusk 16. Lnhvystycheskaia prahmatyka. M.: Prohress, 1985. 276 p.
3. Kolodiazna V. V. "Navchannia dialohichnoho movlennia na urokakh anhliiskoi movy za komunikativnoiu metodykoiu [Teaching dialogic speech in English lessons by communicative methods]" // Anhliiska mova ta literatura. 2004. № 6. P. 5 -11.
4. Ostyn Dzh. L. "Slovo kak deistvye [Word as action]" / Dzh. L. Ostyn // Novoe v zarubezhnoi lnhvistyke. Teoriya rechevikh aktov. Sbornyk. 1986. № 17. P. 22-130.
5. Romanov A. A. "Prahmatycheskye osobennosti performativnykh viskazivaniy [Pragmatic features of performative statements]" // Prahmatyka y semantyka syntaksycheskykh edynyts. Kalynyn, 1984. p. 86-92.
6. Radevych-Vynnytskyi Ya. K. "Etyket i kultura spilkuvannia [Etiquette and culture of communication]" : navch. posib. dlia stud. i vykl. vshch. navch. zakl. / Ya. K. Radevych-Vynnytskyi. K. : Znannia, 2006. 291 p.
7. Serl Dzh. R. "Chto takoe rechevoi akt? [What is a speech act?]" / Dzh. R. Serl // Novoe v zarubezhnoi lnhvistyke. Teoriya rechevikh aktov. Sbornyk. 1986. № 17. P. 151-169.
8. Khabermas Yu. "Fylosofskiy diskurs o moderne. Per. s nem. [Philosophical discourse on modernity]" / Yu. Khabermas M. : Yzdatelstvo «Ves Myr», 2003. 416 p.
9. Shevchenko V.M. "Istorychna dynamika performativnykh vyslovlen v nymetskomovnomu dialohichnomu diskursi XV–XXI stolit [Historical dynamics of performative utterances in the German-language dialogical discourse of the XV-XXI centuries]": dys. ... kand. fylol. nauk : 10.02.04. Kharkiv, 2018. 298 p.
10. Erih Mariia Remark. «Na Zakhidnomu fronti bez zmin» ["On the Western Front without change"]. Pereklad z nimetskoi: Kateryna Hlovatska. Kharkiv: KSD, 2018, 240 p. ISBN 978-617-12-4314-9
11. Erih Mariia Remark. «Triumfalna arka» ["Triumphal Arch"]. Pereklad z nimetskoi: Yevhen Popovych. Kharkiv: «Folio», 2006, 416 p. ISBN 966-03-3273-4
12. Remarque E.M. Arc de triomphe / Erich Maria Remarque. Hamburg: GroßVerlag, 2004. 311 p.
13. Remarque E.M. Im Westen nichts Neues / Erich Maria Remarque. Hamburg: GroßVerlag, 2004. 215 p.

Надійшла (received) 23.09.2021

Відомості про автора / Сведения об авторе / About the Author

Таям Мар'ям Джавад (Таям Марьям Джавад, Тауует Маріам Джавад) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», викладач кафедри ДІМПІ, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2992-0305>